

Мастки К.-В. Острозького на Поділлі

Надзвичайно цікавою є постать К.-В. Острозького – видатного українського політичного і культурного діяча, представника одного з найзаможніших родів Волині. Жив він якраз у період істотних перемін, які відбувались в руських землях у XVI столітті, був активним учасником багатьох важливих подій. Бібліографія, що стосується особистості К.-В. Острозького, досить обширна, але містить чимало розбіжностей в оцінці його діяльності. Хочеться звернути свою увагу хоча б на деякі праці. Біографічний нарис про нього подано у «Польському Біографічному словнику», авторство якого належить Т. Хинчевській-Геннель [9]. З джерел літописного характеру звертає на себе увагу т. зв. Острозький літопис [1]. Історії Острозької академії та ролі Острога як господарського та культурного осередку в часи князя К.-В. Острозького присвятив своє дослідження І. Мицько [5]. Про видавничу діяльність Острозької друкарні писав І. Огієнко [6]. Досить багато інформації про К.-В. Острозького і наше спільне українське та польське минуле дає книга польського історика Т. Кемпи, яку переклав на українську мову кандидат історичних наук, доцент Житомирського державного університету імені І. Франка І. Ярмошик [4].

Крім усього іншого, К.-В. Острозький витрачав багато часу на господарську діяльність у своїх величезних маєтностях. Упродовж багатьох років він наполегливо добивався повернення обширних маєтків свого батька Костянтина Івановича та тестя Яна Тарновського, володів маєтками не тільки на Волині, а купував їх в інших землях – на Київщині, Поділлі, Галичині, що служило зміцненню і розширенню його володінь.

Родове гніздо Острозьких було одним з найбагатших волинських міст. Його багатство порівнювалось з заможністю королівських міст – Луцька і Володимира. Сталося це завдяки привілеям, які дарували Острогу володарі Польщі і Литви. Вершиною того процесу стало надання Острогу магдебурзького права у 1585 році. У 1583 році в місті було 283 житлових будинки, а інвентар 1603 року зафіксував їх понад 400 [4, с. 103].

Часи життя К. Острозького були zenітом майнової могутності роду. На зламі XVI-XVII століть Острозьким належало, окрім третини Волині, 14 міст і більших поселень з округами на Київщині, 8 – на Брацлавщині, 4 – в Галичині, а також 32 населених пункти на теренах Польщі. Річний прибуток князя Костянтина становив 10 млн. золотих [10, с. 122-123].

Чимало землі належало роду Острозьких на Поділлі. Так, у 1517 році у володінні князя К. І. Острозького було с. Ходаківці на Проскурівщині, а в 1533 році воно перейшло до сина Костянтина-Василя [8]. У 1562 році

він утримував села Вонячин і Новоселицю, що належали до Вінницького староства [4, с. 209]. Село Вонячин, наприклад, розташоване недалеко від міста Літина на обох берегах річки Згар. У володінні К.-В. Острозького було недовго, бо вже у 1566 році належало Язловецькому [8, с. 481].

У 1579 році Київський воєвода і маршалок Волинської землі князь К.Острозький купив селище Верхняки біл річки Мурахві (Мурафі) і 3 стави при Клокотині, притоці Мурахви, у Яська Верхняцького за 8000 кіп литовських грошів [2, с. 239]. У 1585 році князь К. Острозький отримав у заставу від братів Івана та Андрія Кошків маєтності, що простягалися вигнутою у північно-західному напрямі дугою від південного заходу до сходу Брацлавського воєводства і займали величезну територію. У документі №141 Брацлавського воєводства є опис цих володінь: села Воробіївці і Шпеків, селища Черемош, Фальків, Яголовків, Ігнатівці, Дерепчинці, Рогізна, Почапінці, Михайлівці, Головського, Стрий, Огарів. Плисків, Пальчиків, Михалківці, Кузьминці і Теменинка, селища за річкою Собом, а також їхні піддані у Вінниці і Брацлаві, до того ж 37 пасік з садами, Красний став, Фальків став, не зайнятий на річці Улизі став, ставок і млин під Шпековом, не зайняті два ставки на річці Дерепчинці і в Плискові на річці Росці [2, с. 283].

У 1588 році К.-В. Острозький набув за 12 тисяч злотих від Стефана Клещевського велике поселення Росава з селищами: Збурове, Парубче, Ленчево, Михайлове. Ці помістя, що лежали над річкою Буша неподалік Дністра стали причиною конфлікту з Миколаєм Язловецьким. Довше тривав спір з канцлером Я. Замойським, який теж вкладав тут свої кошти. Маєтки магнатів розділяла річка Мурафа, яка одночасно була границею між Поділлям та Брацлавським воєводством. Обидва магнати купили одне й те саме село – Сцінаву, що спровокувало конфлікт і довго перешкоджало порозумінню К. Острозького з Я. Замойським у 1598 році. Київський воєвода, змагаючись з Великим гетьманом за землі на Брацлавщині, навіть удався до наїздів на освоєні Я. Замойським терени. У 1600 році він послав своїх людей на замочок Рашків на Дністрі [4, с. 211].

До слова: Рашків – поселення давнє, перші історичні відомості про нього відносяться до 1402 року. Був тут замок «Калаур» чи «Каравул», збудований ще великим князем литовським Вітовтом для оборони південних кордонів його держави. У списку областей, міст і замків, що входили до складу Великого князівства Литовського, який Свидригайло додав до договору, укладеного з хрестоносцями в 1402 році, згадується і «Калаур», сам Рашків тоді був присілком при цьому замку. В кінці XVI століття Рашківське поселення вже розрослося і Калаур вважався тільки передмістям Рашкова. В цей час Рашків був придбаний разом з іншими землями в Подністров'ї Яном Замойським [8, с. 697].

У кінці XVI століття князем Острозьким належало містечко Новокостянтинів [8, с. 548]. Скуповуючи землі на Поділлі, князь К.-В. Острозьким одночасно засновував тут міста, домагаючись для них магдебурзьких привілеїв від короля, а також осаджував слободи переселенців, приваблених перспективою багаторічного звільнення від податків. У своїх містах князь тримав старост, установлював свої мита і внутрішні виплати, надавав для маєтностей особливі права.

Князь К.-В. Острозьким володів не лише величезними маєтками, а для зручності подорожування у багатьох містах купував кам'яниці і двори.

Але справа всього життя трьох Острозьких: Костянтина Івановича, Костянтина-Василя і Януша – розбудова найбільшої в історії Речі Посполитої маєткової імперії виявилася нетривалим підприємництвом. Наскільки великі багатства залишив по собі останній чоловічий потомок роду Острозьких свідчить список залишеного після нього нерухомого та рухомого майна, складений після його смерті. З-поміж іншого у ньому зазначені: 80 міст, 2760 сіл, 600 тисяч злотих готівкою, 400 тисяч галерів, окрім того, багато інших монет готівкою, 30 бочок ламаного срібла, 700 їздових коней, 4000 кобил [4, с. 221].

Література

1. Бевзо О. А. Львівський літопис і острозький літописець. – К., 1971.
2. Документи Брацлавського воєводства 1566-1606 років. Наукове видання / Упорядн. М. Крикун, О. Піддубняк. – Львів, 2008.
3. Журко О. І. Князь К.-В. Острозький і його час // Велика Волинь: минуле і сучасне. Матеріали міжнар. наук. краєзн. конференції. – Хмельницький-Ізяслав-Шепетівка, 1994.
4. Кемпа Томаш. Костянтин-Василь Острозький (бл. 1524/1525-1608) – воєвода Київський і маршалок землі Волинської.: Пер. з польської. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2009.
5. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська Академія (1576-1636). – К., 1990.
6. Огієнко І. Історія українського друкарства. – Т. 1. – Львів, 1925.
7. Острозький Костянтин-Василь // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-е вид., доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 543.
8. Приходи и церкви Подольской епархии. Под ред. священника Евфимия Сецинского / Автор вступ. ст. А. М. Трембіцький. – Біла Церква: Видавець О. Пшонківський, 2009.
9. Chynczewska-Hennel T. Ostrogski Konstanty // Polski Słownik biograficzny. – Т. XXIV. – Wrocław, 1979.
10. Яковенко Н. Василь (Костянтин) Острозький // Історія України в особах: Литовсько-польська доба / Авт. колектив: О. Дзюба, М. Довбищенко, ... О. Русина (упоряд. і автор передм.) та ін. – К.: Україна, 1977.